

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و سردبیر علمی و مسنول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی) تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۲۸/۲۸۹ رده بندی کنفرانس: ب ۵۶/۰۹

نقش جهت معامله در قراردادها

مهدی ابراهیمزاده

کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

چکیده

در اصطلاح حقوق «جهت معامله» عبارت از اهدافی است که قبل از تحقق معامله در ذهن خرد کرده و موجبات انجام آن را فراهم می کند. جهت معامله همان اهداف و اسباب غایی می باشد که متعاملین در پس انجام عقد به دنبال دستیابی به آن می باشند. جهت در حقیقت امری شخصی و منحصر به فرد بوده که از حیث حقوقی هیچ ارتباطی با ساختمان اقتصادی و فنی قرارداد ندارد. همچنین برای انعقاد صحیح هر عقدی شرایط الزام آور و ضروری وجود دارد که ماده ی ۱۹۰ ق.م. از آن به عنوان شرایط اساسی صحت معاملات یاد کرده است که در بند ۴ ماده فوق به عنوان مشروعیت جهت بیان داشته و در همین راستا ماده ۲۱۷ ق.م. معاملاتی را صحیح دانسته که جهت آن مشروع باشد والا معامله باطل است.

واژگان کلیدی: جهت، جهت معامله، داعی، غرض، جهت تعهد

۱- مقدمه

حقوق تعهدات و قراردادها از مباحث مهم حقوق خصوصی به شمار می‌رود. اهمیت این رشته از علم حقوق به جهت گستردگی، کاربرد فراوان، استحکام قواعد و تنوع آن می‌باشد. بسیاری از اعمال انسانی به طور مستقیم و یا غیرمستقیم با قواعد این رشته در تماس است. به همین دلیل، شاید بتوان اذعان داشت که قواعد این حوزه از جمله قدیمی‌ترین قواعد حقوقی است که در جامعه مورد شناسایی قرار گرفته و به موقع اجرا درآمده است؛^۱ لذا برای انعقاد صحیح هر عقدی شرایط الزام‌آور و ضروری وجود دارد که ماده ۱۹۰ ق.م. از آن به عنوان شرایط اساسی صحت معاملات یاد کرده است. یکی از این شرایط که در بند ۴ ماده ۱۹۰ ق.م. آمده جهت معامله است که به عنوان مشروعیت جهت معامله بیان شده و در ماده ۲۱۷ ق.م. معاملاتی را صحیح دانسته که جهت آن مشروع باشد والا معامله باطل است.^۲ بر این اساس پژوهشگر به دنبال این است که نقش جهت در معامله چیست و چه تأثیری در صحت یا ابطال آن دارد، با توجه به این که حقوق ایران برگرفته از حقوق فرانسه می‌باشد، اثر این واژه در حقوق فرانسه چگونه است. ضمناً در این پژوهش قبل از ورود به بحث «جهت» توضیح مختصری در خصوص داعی و غرض را بیان داشته و بعد بحث تعریف جهت، جهت معامله، شرط و در نهایت اشتباه در جهت معامله را بطور کامل بیان می‌نمایم و در پایان مقایسه‌ای بین مفهوم جهت در حقوق ایران و فرانسه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲- داعی

(مدنی - فقه) فکری که قبل از اقدام به یک عمل حقوقی در ذهن اقدام‌کننده ظهور کند؛ ولی مقام قصد انشاء اظهار نشود. غالباً بجای داعی لغت غرض را بکار می‌برند.

۱. ره بیك، دكتر حسن، نظریه‌ی جهت در حقوق قراردادها، انتشارات خرسندی، چاپ اول، سال ۱۳۹۳، ص ۹.

۲. <http://rayemosbat.com>

۳- غرض

(فقه) در تفاهم عرف، فکری است که پیش از اقدام به کاری در خاطر ظهور نماید و فکری وصول به آن، محرک انسان نسبت به آن کار گردد.^۱

۴- جهت

انگیزه‌های گوناگون بر پرده‌ی دماغ می‌گذرد و هر کدام به نوعی اراده را به سوی خود می‌کشاند. مصلحت و مفسدت نسبی است و به تناسب هر انگیزه چهره‌ای خاص می‌یابد سرانجام انگیزه‌ای غالب است که معیار مصلحت‌گرایی قرار می‌گیرد و به جذب و دفع می‌پردازد. این انگیزه‌ی جاذب را در حقوق «جهت» می‌نامند. جهت بدین معنی جنبه‌ی شخصی دارد و مربوط به ساختمان اقتصادی و فنی عقد نیست و در افراد مختلف متفاوت است. این انگیزه‌ی متغیر در برانگیختن رضا و ایجاد طلب در ذهن دارد تردید نباید کرد و بایستی آن را سبب غایی قرارداد شمرد. جهت گاهی به معنی «سبب فاعلی» نیز بکار می‌رود و نشانه‌ی آن است که امری سبب و موید پدیده‌ای دیگر است.^۲

۵- جهت معامله

جهت معامله که داعی یا انگیزه نیز نامیده می‌شود، عبارت است از هدف غیرمستقیمی که معامله‌کننده از تشکیل عقد، در سر می‌پروراند. مانند آن که شخصی اتومبیل خود را می‌فروشد برای آن که از پول آن خانه‌ای خریداری کند. خریدار خانه در این مثال، جهت معامله اتومبیل محسوب می‌شود، برعکس علت معامله، عبارت است از هدف مستقیمی که شخصی از تشکیل معامله انتظار دارد مانند بدست آوردن ثمن

۱. جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، واژه‌ی داعی و غرض. صص ۲۸۲ / ۴۸۹ - جعفری - لنگرودی، دکتر محمد جعفر، مجموعه محشی قانون مدنی، تفسیر ماده ۲۱۷.
۲. کاتوزیان، دکتر ناصر، ق.ع.ج. ۲، انتشارات شرکت سهامی انتشار، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۴، ش/ص ۴۱۶
کاتوزیان، دکتر ناصر، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، تفسیر ماده ۲۱۷ ق.م.

معامله در فروش اتومبیل، یکی از شرایط صحت معامله این است که جهت معامله مشروع باشد (ماده ۲۱۷ ق.م.ا)^۱

۶- جهت تعهد

جهت تعهد، دستیابی به عوض در معاملات معوض است یعنی شخصی علت تعهدی را که می‌پذیرد آن است که بتواند به عوض دست یابد و در تمام معاملات جهت و علت تعهد یکسان است پس جهت تعهد هدف بلاواسطه و مستقیمی است که متعاملین به خاطر حصول آن عقد را واقع می‌سازند. مثلاً جهت تعهد در تمامی اجاره‌ها برای مستأجر تملک منافع عین مستأجره و برای موجر تملک اجاره‌بها است و جهت تعهد در تمامی بیع‌ها برای بایع اخذ ثمن و برای مشتری تملک مبیع است. پس می‌بینیم جهت معامله امری شخصی است و می‌تواند در معاملات مختلف متفاوت باشد؛ اما جهت و علت تعهد امری نوعی است و در تمام معاملات مشابه یکسان است.^۲

۷- شرط جهت

ممکن است جهت عقد، نامشروع نباشد ولی شرطی در آن ذکر کنند که جهت آن شرط، نامشروع باشد. چون استقلال جهت شرط از جهت عقد در تفاهم عرف به شدت دشوار است و ظاهراً جهت عقد را نامشروع کرده و عقد را هم فاسد می‌کند.^۳

۳. ساعدی، محمد، سایت پژوهش، معامله مشروعیت جهت معامله، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تاریخ ۹۹/۳/۱۸.

۱. موسسه حقوقی وکلای رای مثبت شماره ثبت ۴۶۰۸۸.

articles<<http://rayemosbat.com>

۲. جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، فلسفه ی حقوق مدنی، جلد اول، انتشارات گنج دانش، چاپ سوم، سال ۱۳۹۳، صص ۲۶۹ و ۲۷۰.

۸- اشتباه در انگیزه یا جهت معامله

انگیزه یا داعی یا جهت معامله، هدف با واسطه‌ای است که شخص در تشکیل معامله دارد. انگیزه معامله در اشخاص ممکن است متفاوت باشد. اشتباه در انگیزه معامله مانع صحت و اعتبار عقد نمی‌شود. مثلاً هرگاه هدف خریدار خانه‌ای، این باشد که از خانه به‌عنوان محل کار استفاده کند و پس از عقد معلوم شود که طبق ضوابط شهرداری دایر کردن محل کار در آن ملک ممکن نیست، بیع مزبور را نمی‌توان فاقد اعتبار دانست، هرچند که معامله‌کننده انگیزه خود را در تشکیل معامله به هنگام عقد به طرف دیگر نیز اعلام کرده باشد، زیرا انگیزه معامله یک امر خصوصی وابسته به شخص است و اشتباه در آن نمی‌تواند در سرنوشت معامله که به مصالح شخص یا اشخاص دیگر به‌عنوان طرف معامله مرتبط می‌شود تأثیر کند، همچنین اشتباه در انگیزه یا جهت در حقوق فرانسه لطمه‌ای بر صحت و اعتبار عقد وارد نمی‌سازد^۱.

۹- مقایسه‌ی تطبیقی علت و جهت در حقوق ایران و فرانسه

علت در ق.م. فرانسه بکار گرفته شده و جهت یا داعی یا انگیزه در ق.م. ایران آمده است. قراردادهای چه در حقوق فرانسه و چه در حقوق ایران دو دسته تقسیم می‌شوند. عقود معوض مانند بیع، اجاره، معاوضه و ... و عقود و غیره معوض مانند وقف، هبه، صلح بلاعوض و وصیت تملیکی و

علت در قراردادهای معوض، رکن اساسی قرارداد را تشکیل می‌دهد و داخل ساختمان عقد است، علت رابطه‌ی علیت یا همبستگی میان دو تعهد متقابل را ایجاد می‌نماید و علت در قراردادهای مشابه نوعی است، یعنی یکسان است. علت در قراردادهای معوض ارتباط بسیار نزدیکی با «موضوع عقد» یا «مورد تعهد» دارد، بدان معنا که هرگاه موضوع عقد یا مورد تعهد تلف شود بیع منفسخ و تعهد مشتری به تأدیه ثمن منتفی می‌شود.

۱. شهیدی، دکتر مهدی، تشکیل قراردادهای تعهدات، جلد اول، انتشارات مجد، چاپ پانزدهم، سال ۱۳۹۴، ش/ص

در قراردادهای غیرمعموض تعهد یک جانبه و یک طرفی است که معمولاً به بخشش یا دارا نمودن طرف مقابل تعبیر می‌شود.

در عقود معوض و غیرمعموض بودن تعهد و اجرای تعهد هدف اصلی و نهایی عقد است، بدین جهت که حقوق مدنی فرانسه در ماده ی ۱۱۳۱ می‌گوید: «تعهد بدون علت هیچ اثری نمی‌تواند داشته باشد» در نهایت می‌توان گفت که تعهد یک امر نوعی، مادی و ملموس است. برعکس داعی یا جهت یا انگیزه که یک امر ذهنی، درونی، شخصی و غیرملموس است. طرفین یک عقد ممکن است از جهت یا داعی یکدیگر آگاهی داشته باشند یا آگاهی نداشته باشند. جهت یا داعی قبل از عقد ایجاد می‌شود که در متن و ساختمان عقد بی‌تأثیر است و پس از عقد هر یک از طرفین ممکن است به جهت یا انگیزه‌ای در ذهن خود داشته‌اند، برسند یا نرسند. پس می‌توان گفت جهت یا داعی برخلاف «علت» یک امر نوعی نیست که در قراردادهای مشابه یکسان و یک نوع باشد، نکته حائز اهمیت این است که جهت یا داعی و یا انگیزه در عقود غیرمعموض نقشی بس مهم‌تر را ایفاء می‌نماید تا عقود معوض و در غالب موارد جهت وارد قلمرو و اراده متعهد یا ماهیت عقد می‌شود. بدین ترتیب جهت یا داعی در انعقاد قراردادهای غیرمعموض هدف اصلی و اساسی عقد را تشکیل می‌دهد، و به‌عنوان محرک و تعیین‌کننده هدف اصلی عقد است؛ لذا اگر بخواهیم یک قرارداد مجانی و غیرمعموض را نامشروع و باطل اعلام نماییم، صرف‌نظر از قاعده «علت» باید جهت و انگیزه نامشروع آن را پیدا نماییم. و بدین جهت است که برخی حقوقدانان اروپایی بر این باورند که «قاعده علت» در حقوق معوض اساساً یک «مفهوم و عنصر اقتصادی» است تا یک مفهوم حقوقی و این قاعده در عقود غیرمعموض یعنی عامل اقتصادی غالباً ارزش خود را از دست می‌دهد. خلاصه این که در حقوق فرانسه، هر قرارداد باید دارای علت باشد، و قرارداد بدون علت یا مبتنی بر علت غلط یا علت نامشروع هیچ اثری نمی‌تواند داشته باشد، وجود علت در قراردادها به حدی مهم است که رویه قضایی فرانسه فقدان بخشی از علت را حتی در قراردادها موثر می‌داند؛ اما در قانون ایران در ماده ۱۹۰ ق.م. شرایط اساسی برای صحت معامله، بند چهارم، بجای واژه علت از کلمه‌ی جهت استفاده کرده‌است؛ لذا با توجه به موارد فوق در مقایسه تطبیقی میان نظام حقوقی ایران و فرانسه درخصوص مفهوم علت و جهت به نتایج ذیل می‌توان دست یافت:

۱- نظام حقوقی هر دو کشور از عناصر علت و جهت در ابطال قرارداد استفاده می‌کنند.

۲- در نظام حقوقی فرانسه، فقدان علت حتی فقدان جزیی علت در سرنوشت قرارداد موثر است و از واژه جهت برای نامشروع بودن قراردادها خصوصا قراردادهای غیرمعمول بهره‌گیری می‌شود. در ایران متن قانون خاصی چون مواد ۱۱۰۸- ۱۱۳۱- ۱۱۳۲- ۱۱۳۳ دیده نمی‌شود و صرفاً واژه جهت در متن قانون آمده است ولی در موارد و مواد عدیده عنصر علت بکار گرفته می‌شود.

۳- در ایران جهت نامشروع باید در عقد تصریح گردد. در فرانسه اگر جهت نامشروع حتی مورد توافق قرار گرفته باشد می‌توان قرارداد را باطل کرد.

۴- در نظام حقوقی فرانسه آگاهی یک طرف از جهت نامشروع، کافی برای بطلان قرارداد است. در ایران نه متن قانونی و نه رویه قضایی در این خصوص در دست داریم.

۵- جهت نامشروع در حقوق، مفهومی وسیع‌تر و بازتر از مفهوم فقدان علت و یا غلط بودن علت دارد. لذا در نظام حقوقی ایران دست قاضی برای هرگونه استناد و استدلال و نتیجه‌گیری بازتر است.^۱

لذا نتیجه بحث این شد که عقد مانند قانون الزام‌آور است (ماده‌ی ۱۱۳۴ ق.م.ف) که همان قانون متعاقدين است. حال جهت نیز یکی از شرایط صحت عقد است که نایبستی نامشروع و یا خلاف نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد. نظم عمومی در حقوق داخلی به معنای رعایت قواعد امری است بطوری که افراد نمی‌توانند به وسیله قرارداد خصوصی آن قواعد را نقض کنند و مخالف با نظم عمومی در حقوق داخلی چیزی جزء نقض قواعد و مقررات امری نیست. چنانچه عقد برای خرید و فروش مشروب الکلی بین دو نفر منعقد شده باشد، چون این قرارداد مخل نظم عمومی است دادگاه دعوای ناشی از این قرارداد را نخواهد پذیرفت. پس قرارداد خصوصی طرفین که برخلاف نظم عمومی باشد قابل ترتیب اثر نخواهد بود؛ لذا هدف از وضع قوانین مربوط به نظم عمومی حفظ منافع عمومی است و نقض آنها نظمی را که لازمه‌ی حسن جریان امور اداری یا سیاسی و اقتصادی یا حفظ خانواده است را برهم می‌زند. پس می‌توان

۱. نوین، دکتر پرویز، حقوق مدنی تطبیقی، «حقوق قراردادهای و تعهدات»، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، سال ۱۳۹۰، صص ۱۳۷ تا ۱۴۱ - بهرامی احمدی، حمید، حقوق مدنی (۳) کلیات عقود و قراردادهای، انتشارات میزان، چاپ سوم، بهار ۱۳۹۴، صص ۱۰۵ تا ۱۱۴ - ره بیک، دکتر حسن، نظریه‌ی جهت در حقوق قراردادهای، انتشارات خرسندی، چاپ اول، سال ۱۳۹۳، ص ۱۵۹.

گفت نظم عمومی در حقوق داخلی همان رعایت قواعد امری است؛ ولی اخلاق حسنه مجموع ضوابط و مقررات و رفتاری است که مورد پسند اکثریت مردم یک جامعه می‌باشد؛ این ضوابط برحسب زمان و مکان نیز متغیر است. ممکن است بعضی از اعمال و رفتار در زمانی موافق اخلاق عمومی یا اخلاق حسنه به حساب آید و گاه ممکن است در مکان دیگر این رفتار رویه مذکور جلوه کند. بنابراین اخلاق حسنه مانند نظم عمومی حدودی را ترسیم می‌کند که افراد در روابط خصوصی خود نمی‌توانند از این محدوده تخطی و تجاوز نمایند و اگر افراد یک جامعه در قراردادی که تنظیم می‌کنند این ضوابط را رعایت نکنند، قرارداد تنظیمی باطل است، با این وصف گروهی از حقوقدانان اخلاق حسنه را جزئی از نظم عمومی می‌دانند و معتقدند که اخلاق حسنه نمی‌تواند به تنهایی از نظم عمومی جدا باشد، زیرا اخلاق حسنه یا اخلاق عمومی مجموع مقررات اخلاقی و اجتماعی است که اساساً با نظم و نظم جامعه ارتباط دارد. گروهی دیگر از علمای حقوق نظم عمومی و اخلاق حسنه را جدای از یکدیگر دانسته و برای هر کدام حدود معینی قائل گردیده‌اند، در نتیجه قراردادها چه مخالف نظم عمومی باشد و چه مخالف اخلاق حسنه باطل است. آثار حقوقی بر آن بار نمی‌شود، بنابراین فرقی نیست میان آن که اخلاق حسنه جزئی از نظم عمومی به حساب آید یا این که جدای از یکدیگر باشد.^۱

خلاصه این که اگر مفهوم جهت در قراردادها مخالف نظم عمومی یا اخلاق حسنه و یا مخالف صریح قانون باشد دادگاه نباید به این قرارداد ترتیب اثر دهد و این معامله به خودی خود باطل است مشروط بر این که در حین قرارداد طبق ماده ۲۱۷ ق.م. تصریح شده باشد.

۱. برگرفته از: جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، مبسوط، جلد ۱ و ۵، انتشارات گنج دانش، چاپ ششم، سال ۱۳۹۳، ص ۲۱۹، ۳۶۵۳ تا ۳۶۵۴ - زراعت، دکتر عباس، محشای ق.آ.د.م.، انتشارات ققنوس، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۱، تفسیر م ۶ - مهاجری، دکتر علی، مبسوط در آیین دادرسی مدنی، جلد اول، انتشارات فکرسازان، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۲، تفسیر م ۶ - الماسی - دکتر نجات علی، تعارض قوانین، نشر دانشگاهی، سال ۱۳۷۸، ص ۱۲۹ - حیاتی، دکتر علی عباس، آ.د.م. در نظم حقوقی کنونی، انتشارات نشر میزان، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۹۲، تفسیر م ۶ ق.آ.د.م. - کارخیران، محمد حسین، کاملترین مجموعه محشی آیین دادرسی مدنی، جلد یک، انتشارات آریا داد، چاپ دوم، سال ۱۳۹۹، تفسیر م ۶ ق.آ.د.م.

منابع و مأخذ

- الماسی، دکتر نجات علی، تعارض قوانین، نشر دانشگاهی، سال ۱۳۷۸.
- بهرامی احمدی، حمید، حقوق مدنی (۳) کلیات عقود و قراردادها، انتشارات میزان، چاپ سوم، بهار ۱۳۹۴.
- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ بیست و پنجم، سال ۱۳۹۲.
- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، فلسفه حقوق مدنی، جلد اول، انتشارات گنج دانش، چاپ سوم، سال ۱۳۹۳.
- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، مبسوط جلد پنجم، انتشارات گنج دانش، چاپ ششم، سال ۱۳۹۳.
- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، مبسوط، جلد اول، انتشارات گنج دانش، چاپ ششم، سال ۱۳۹۳.
- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، مجموعه محشی قانون مدنی، انتشارات گنج دانش، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۱.
- حیاتی، دکتر علی عباس، قانون آیین دادرسی مدنی در نظم حقوقی کنونی، انتشارات نشر میزان، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۹۲.
- رهپیک، دکتر حسن، نظریه‌ی جهت در حقوق قراردادها، انتشارات خرسندی، چاپ اول، سال ۱۳۹۳.

- ره‌پیک، دکتر حسن، نظریه‌ی جهت در حقوق قرارداده‌ها، انتشارات خرسندی، چاپ اول، سال ۱۳۹۳.
- زراعت، دکتر عباس، محشای قانون آیین دادرسی مدنی، انتشارات ققنوس، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۱.
- ساعدی، محمد، معامله مشروعیت جهت معامله، سایت پژوه. موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، سال ۱۳۹۹.
- شهیدی، دکتر مهدی، تشکیل قرارداده‌ها و تعهدات، جلد اول، انتشارات مجد، چاپ پانزدهم، سال ۱۳۹۴.
- کاتوزیان، دکتر ناصر، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، انتشارات نشر میزان، چاپ شصت و سوم، تابستان ۱۴۰۱.
- کاتوزیان، دکتر ناصر، قواعد عمومی قرارداده‌ها، جلد ۲، انتشارات شرکت سهامی انتشار، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۴.
- کارخیران، محمدحسین، کاملترین مجموعه محشی آیین دادرسی مدنی، جلد اول، انتشارات آریا داد، چاپ دوم، سال ۱۳۹۹.
- مهاجری، دکتر علی، مبسوط در آیین دادرسی مدنی، جلد اول، انتشارات فکرسازان، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۲.
- نوین، دکتر پرویز، حقوق مدنی تطبیقی «حقوق قرارداده‌ها و تعهدات»، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، سال ۱۳۹۰.

<http://rayemosbat.com>

لوگو سازمان ها و نهادهای علمی، سیاسی و دولتی حامی معنوی هفتمین همایش ملی بیژن و هتر های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

اکانت ایتا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله
Ghanonyar@YAHOO.COM ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

۱۴۰۳/۱۲/۰۸
دانشگاه رازی - سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

معاونت علمی، فرهنگی و ارتباطات
 تحت پوشش خبری صدا و سیما

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:
خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵